

Міщенко О. В.

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки
к.г.н., доцент кафедри фізичної географії

Водні джерела національного природного парку “Цуманська Пуща”, як сакральні об’єкти культурної та природної спадщини

Розглянуто гідрогеологічні особливості формування природних джерел Ківерцівського національного природного парку “Цуманська Пуща”. Виокремлено три групи водних джерел парку. Проаналізовано особливості їх функціонування, наукове та суспільне значення.

Ключові слова: Ківерцівський національний природний парк “Цуманська Пуща”, водні джерела, культурна та природна спадщина.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Водні джерела Ківерцівського національного природного парку (НПП) “Цуманська Пуща” мають сакральний зміст для місцевих жителів та паломників з інших куточків країни, що зумовлює їх ціннісне та духовне значення й потребують особливого вшанування та охорони. Такі об’єкти мають природне походження й мають певні лікувально-оздоровчі властивості. Однак їх сакральність полягає в тому, що процесі історичного розвитку відбулися певні події, зокрема зцілення від хвороб, релігійне освячення, тому в перспективі такі джерела можна розглядати і як об’єкти культурної спадщини регіону.

Аналіз наукових досліджень цієї проблематики. Проблема функціонування мережі природних джерел в контексті розвитку культурної та природної спадщини у сучасній науковій літературі розроблена слабо. Відповідно до Закону України “Про охорону культурної спадщини” [5] об’єкт культурної спадщини – місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль),

їхні частини, пов'язані з ними території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з антропологічного, археологічного, естетичного, етнографічного, історичного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність. О. Міщенко, Л. Черчик [2] у своїй праці розглядали природні та історико-культурні особливості водних джерел Волинської області. Національним природним парком “Цуманська Пуща” досліджено особливості функціонування мережі водних джерел цього парку [5].

Формулювання мети та завдань статті. Метою дослідження – аналіз особливостей функціонування та призначення мережі водних джерел національного природного парку “Цуманська Пуща” Для досягнення цієї мети вирішувалися такі **завдання**:

- вивчити фізико-географічні особливості та значення природних водних джерел;
- дослідити гідрогеологічну будову національного природного парку “Цуманська Пуща”;
- охарактеризувати природні джерела НПП “Цуманська Пуща” за функціональним призначенням.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Водні джерела характеризуються природним виходом підземних вод на поверхню суші, або на дно річок, озер, морів. Їх можна поділити на дві групи: низхідні та висхідні. Низхідні водні джерела живляться верховодкою а також безнапірними міжпластовими ґрунтовими водами та приурочені до ерозійних урізів річкових долин і тому їх ще називають ерозійними джерелами.

Висхідні джерела живляться напірними водами і виходять на земну поверхню завдяки гідростатичному тиску. Це можуть бути ерозійні джерела напірних вод, або джерела, що проклали собі шлях через відносно слабопроникні відклади, які перекривають водоносний горизонт.

Водні джерела мають велике значення для підтримання водного балансу поверхневих вод. Деякі з джерел представляють собою унікальну природну цінність, крім того це об'єкти пильної уваги вчених, багато з них мають значення як пам'ятки природи та історії. До того при виникненні надзвичайної ситуації, джерела часто єдине джерело питної води [2].

Ківерцівський національний природний парк “Цуманська Пуща” створено у 2010 р з метою збереження цінних природних та історико – культурних комплексів. Він розташований на південному сході Волинської області в межах Ківерцівського адміністративного району.

Досліджувана територія розміщена в межах Волино-Подільського артезіанського басейну. Найбільше значення для парку мають водоносні горизонти неоплейтоценових та голоценових відкладів, а також верхньої крейди. Водоносний комплекс четвертинних відкладів поширений на всій площі парку та пов'язаний із четвертинними водно-льодовиковими й сучасними болотними відкладами.

Грунтові води водно-льодовикових відкладів пов'язані з пісками, суглинками й супісками. Потужність обводненої товщі тут коливається від 0,3 до 12 м. Рівень ґрунтових вод знаходиться на глибині 0,5–2,0 м.

Водоносний горизонт верхньокрейдових утворень поширений повсюдно і пов'язаний із тріщинуватою зоною мергелів туронського ярусу верхньої крейди. Ступінь тріщинуватості визначає насиченість товщі водою. Найбільша тріщинуватість починається з глибини 20–25 м і поширюється до 70 м. Води товщі напірні. П'єзометричний рівень вод верхньокрейдового горизонту 1,0–0,8 м [1].

В контексті наших досліджень усі природні джерела НПП “Цуманська Пуща” за функціональним призначенням можна поділити на три групи:

- заповідні (мають охоронний статус гідрологічної пам'ятки природи);
- мінеральні (можуть використовуватися переважно з лікувально-оздоровчою метою);
- сакральні (мають ціннісне, духовне значення).

У Ківерцівському (НПП) “Цуманська Пуща”, на місцевому рівні у статусі гідрологічної пам’ятки природи охороняються водні джерела: “Гор’янівські джерела”, “Цуманські джерела”.

“Цуманські джерела” – гідрологічна пам’ятка природи, створена у 1972 р на околиці с. Путилівка Ківецівського району Волинської області, площею 0,01 га. Заповідний статус цьому об’єкту надано з метою збереження природних джерел із смачною водою. Крім того, джерело впливало на живлення р. Путилівка. Нині гідрологічна пам’ятка природи “Цуманські джерела” майже зникла у зв’язку із побутовим використанням його води ресторану “Садиба на джерелах”.

Гідрологічна пам’ятка природи “Гор’янівські джерела” створена у 1991 р. Вона знаходиться у с. Гор’янівка Ківецівського району на площі 0,5 га. Заповідний статус надано з метою збереження кількох джерел з чистою водою, які утворюють струмок, що впадає у р. Путилівку.

Водне джерело у с. Грем’яче Ківецівського району належить до мінеральних вод хлоридно-натрієво-бромної групи. Тут створено санаторій матері і дитини “Пролісок”, де мінеральна вода з джерела використовується для лікування хвороб опорно-рухового апарату, ендокринної та нервової систем, захворювання органів травлення та органів дихання [3].

У с. Журавичі наявне джерело мінеральних вод, яке за типом належить до гідро-карбонатно-кальцієво родонових з мінералізацією 2,5 г/л. Цінність Журавичівського джерела надзвичайна, його лікувальні властивості забезпечують високий оздоровлювальний ефект. Терапевтичні властивості місцевих лікувальних грязей та цієї мінеральної води, дають можливість використовувати їх при лікуванні захворювань органів травлення, опорно-рухової та нервової систем, багатьох урологічних, гінекологічних та інших порушень. Однак, журавичівське джерело на сьогодні не облаштоване, санаторій, який тут функціонував у 1987-1998 рр – занедбаний й не працює.

У національному природному парку “Цуманська Пуща” сформувалась мережа водних джерел, які мають свою історію та характеризуються великою

пошаною місцевих жителів. Так у с. Тростянець на обійсті Свято-Троїцької церкви прочани спорудили колодязь і каплицю. За переказами, на цьому місці колись існувала криниця з цілющою водою, яка заліковувала рани і хвороби очей. До неї припадали свого часу козаки Богдана Хмельницького. Після освячення криниці у храмі замироточила столітня ікона великомучениці Варвари.

За сім кілометрів від с. Сильне Ківерцівського району у лісі знаходиться колодязь із прісною водою, де зцілювались хворі та віддавна молилися у разі посухи у день великомученика Юрія Переможця. Архієпископ Луцький і Волинський Михаїл 6 травня 2011 р. освятив каплицю, яку спорудили біля цього колодязя.

У с. Жидичин, неподалік Свято-Миколаївського чоловічого монастиря знаходиться освячене монахами джерело “Святий дух”. У майбутньому біля цього джерела заплановано будівництво каплички, куди зможе зайти кожен, хто приїде за чистою водою з освяченого джерела.

Відповідно до матеріалів Ківецівського НПП [5] на території парку є ще низка водних джерел, які мають свою історію та вшановувалися у різні часи місцевим жителями, зокрема: “Свята криниця” с. Покащів, Личансько-Пітушкове, с. Прилуцьке, с. Чемерин, с. Озеро, с. Дубище, с. Липне, с. Ромашківка. Однак, переважна їх більшість на сьогодні перебувають у занедбаному стані.

Висновки й перспективи подальших досліджень.

1. Гідрогеологічні особливості національного природного парку “Цуманська Пуща” засвідчують, що переважна більшість водних джерел сформувалася у знижених частинах рельєфу (річкових долинах, ярах, балках), і в зонах контакту порід різної водопроникності.

2. У природно-ресурсному потенціалі національного парку сформувалась мережа природних джерел, що мають природоохоронне, наукове, пізнавальне, духовне, лікувально-оздоровче значення.

3. Для збереження природних джерел досліджуваної території доцільно створити їх кадастр, розробити систему заходів щодо облаштування та охорони.

ДЖЕРЕЛА

1. Зузук Ф. В. Осушені землі Волинської області та їх охорона : монографія / Ф. В. Зузук, Л. К. Колошко, З. К. Карпюк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 294 с.

2. Міщенко О. В. Цілющі джерела Волинської області /О. В. Міщенко, Л. М. Черчик/ V Миколаївські читання [матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк, 12-13 травня 2016 року] – Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. – С 132-136.

3. Міщенко О. В. Розвиток екологічного туризму в національних природних парках Волинської області [Текст]: монографія /О. Міщенко, Л. Черчик. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 164 с.

4. Про охорону культурної спадщина : Закон України від 08.06.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 39. – С. 333.

5. <http://knpp.com.ua/view/springs>.

Mischenko O. V. Water sources of the Tsumanska Pushcha National Natural Park as sacred objects of cultural and natural heritage. The hydrogeological peculiarities of the formation of natural sources of the Kivertsi National Natural Park “Tsumanska Pushcha” are considered. Three groups of water sources of the park are distinguished. The peculiarities of their functioning, scientific and social significance are analyzed.

Keywords: Kivertsi National Nature Park "Tsumanska Pushcha", water sources, cultural and natural heritage.